מוגנות בקהילה

חשיפה או השתקה 89
אירוע מוגנות בקהילה..... 93
בית דין למוגנות – מענה הלכתי לפגיעות 96
סיכום – "והעיקר לא לפחד כלל"..... 100

| חשיפה או השתקה

החברה הדתית עומדת מול אתגר מורכב ומשמעותי בכל הקשור להעלאת המודעות לנושאי מוגנות ומניעת פגיעות מיניות. אתגר זה נובע בראש ובראשונה מן הרצון העמוק והאמיתי לשמור על טהרה ועל תמימות, שהם מיסודות החינוך המרכזיים לחיים של קדושה וטהרה. מתוך כך, באופן טבעי, נמנעים בחברה זו לעיתים קרובות מלדבר בגלוי ובאופן ישיר על המתח המיני הטבעי הקיים בין גברים לנשים ועל היחס הראוי אליו. מצב זה יוצר מורכבות מיוחדת, שכן מצד אחד ישנו צורך אמיתי לשמר את ערכי הצניעות ולהתרחק מעיסוק יתר בעניינים של יצר ותאווה, ומצד שני ישנה חובה ברורה להיערך בצורה מושכלת ואחראית להתמודדות עם המציאות המתירנית ועם המידע הזמין בנושאים אלו הזורם בכל מקום ובכל זמן.

התורה מצווה אותנו במפורש: **"לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ"** (ויקרא יט, טז), כלומר לא לשתוק ולא להתעלם כשאדם אחר נמצא בסכנה או נפגע[1]. הטענה כי חשיפה של מקרים כאלה היא חילול השם אינה נכונה, שכן הגמרא עצמה קובעת כי התמודדות גלויה וישירה עם הפוגעים היא דווקא קידוש השם, בעוד שהסתרה ושתיקה הן שמהוות חילול השם[2]. הגישה המסורתית של 'שב ואל תעשה' ושל הסתרת מקרים מתוך חשש לפגיעה

---

1. הרב אליעזר וולדינברג (שו"ת 'ציץ אליעזר' טז, ד) כתב שאיסור "לא תעמוד על דם רעך" כולל את ההצלה מפני מסכנה נפשית. הרב רפאל אייפרס (שו"ת 'ושב ורפא' ז, חושן משפט, ה) כתב כי מקרים של התעללות מינית גרמו הרבה פעמים לנפגעים להתרחק ושלא לשמור תורה ומצוות, "ולכן אין זה מותר בלבד [למסור לשלטונות], אלא רצוי ואף חובה מטעם 'לא תעמוד על דם רעך' במגמות של רווחה פיזית ורוחנית של הקרבן".
2. מועד קטן יז, ע"א.

ב'שמו הטוב' של אדם או קהילה אינה עולה בקנה אחד עם ערכי התורה האמיתיים, המחייבים אותנו להתייצב בנחישות נגד כל עוול ולהגן על החלשים ועל הפגיעים בחברה

לכן, אסור להשאיר את הנושא הרגיש הזה מוסתר או מודחק ועלינו להציף אותו באמצעות שיח גלוי וברור. אומנם, ההתמודדות עם הנושא הזה יכולה לעורר מבוכה או אי־נוחות תרבותית וחברתית, אך דווקא ההימנעות משיח פתוח והשתיקה סביב הנושא הן שמגבירות את הסיכון, מצב של חוסר מודעות מאפשר לפוגעים מנוסים לנצל את התמימות ואת חוסר היכולת של הקורבנות לזהות סכנות בזמן אמת. וכן הנפגעים מתקשים למצוא כוחות נפש ולשתף אחרים עקב האווירה הקהילתית של חוסר אמון והבנה עד כמה חמורה הפגיעה.

בהתמודדות הקהילתית עם סוגיית המוגנות, מוטלת עלינו החובה לפעול במקביל במספר רבדים:

ראשית, יש להקנות לילדים ולבני נוער חינוך מניעתי והסברה מותאמת גיל, אשר כוללת שיח פתוח וברור אודות כללי מוגנות, גבולות אישיים ודרכי התמודדות עם מצבים מעוררי חשש – הן במסגרות החינוכיות והן בבית.

בד בבד, על ההורים, המורים ואנשי החינוך להשתתף בהכשרות והדרכות שמטרתן להעלות את המודעות לשכיחות הפגיעות. מתוך הבנה זו נובע הצורך החיוני לתכנן בקפידה את המרחבים הקהילתיים, וליצור סביבה בטוחה ומוגנת למפגשים, טיולים ופעילויות קהילתיות שונות, תוך הקפדה יתרה על כללי הזהירות הנדרשים.

בנוסף, חשוב להעצים את חברי הקהילה ביכולות לאיתור סימנים ראשוניים לפגיעה, כגון שינויי התנהגות, הסתגרות או הופעת סימני מצוקה, בכדי לאפשר התערבות מוקדמת ומתן מענה מהיר, רגיש ואפקטיבי לנפגעים. במקביל לכך, חיוני לחזק את שיתופי הפעולה מול מערכות הסיוע המקצועיות – יועצים, פסיכולוגים, רבנים ונקודות סיוע –

שמספקות דרכי פנייה ברורות ונגישות, טיפול מותאם לצורכי הנפגעים, וליווי צמוד בתהליך ההחלמה הן מהבחינה הנפשית והן מהבחינה הרוחנית.

גישה רב־מערכתית ומשולבת זו מהווה את התשתית היסודית ליצירת קהילה מגובשת, אחראית ומגויסת – קהילה המשכילה למנוע פגיעות מינית עוד בטרם התרחשותן, ובד בבד מספקת את המעטפת הנדרשת להחלמה מלאה ולשיבה לחיים תקינים ובריאים לכל מי שנפגע חלילה.

חשוב להדגיש כי פעילות המוגנות הקהילתית חייבת להיות מוטמעת ומשולבת באופן אורגני בתוך מכלול המסרים הערכיים המועברים בקהילה. למרות החשיבות העליונה והמכרעת שיש למערך זה, הוא צריך לתפוס את מקומו הטבעי בתוך המארג הרחב של ערכי החברה והקהילה. לפיכך, מנהיגי הקהילה ורבניה נדרשים לנקוט עמדה אקטיבית ולהיות מעורבים באופן ישיר ובלתי אמצעי בהעלאת המודעות לחשיבותו החיונית של הנושא בקרב חברי הקהילה, ולהציבו כחלק בלתי נפרד מהמסרים הקבועים הנאמרים בציבור.

כך ביטא זאת בעל ספר החינוך (מצווה תצ"א): "יש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם קצת מן הטובים שבהם שיהיה להם כוח על כולם להכריחם בכל מיני הכרח לעשיית מצוות התורה ולמנוע מקרבם כל דבר מגונה וכל הדומה לו". דבריו מבליטים את חובתה הבסיסית והמהותית של הקהילה לפעול באופן יזום, אקטיבי ונחרץ למניעת פגיעות ולהבטחת ביטחונם ושלומם של כל חבריה, כחלק אינטגרלי משאר ערכי הרוח והמוסר המוטלים עליהם[3].

במקביל לכך, אנו נדרשים להמשיך ולהחזיק בני אדם בחזקת כשרות, להמשיך בשגרת חיים תקינה ובריאה הכוללת העסקת שמרטפים ורישום

3. חשוב לתמוך גם במשפחת הפוגע ולהפריד בין המעשה הקשה שנעשה על ידי הפוגע עצמו לבין בני המשפחה שלא היו שותפים לכך, ואף להפנות את הפוגע לטיפול מקצועי.

ילדים לחוגים ולפעילויות קהילתיות שונות, וכל זאת, מתוך מודעות לנושא המוגנות.

המרחב הציבורי דורש הקפדה מיוחדת על כבודם ועל שמירת פרטיותם של כל המעורבים, מתוך זהירות שלא לעבור על איסורי לשון הרע ורכילות. עם זאת, הלכות לשון הרע אינן אמורות למנוע מאיתנו לפעול בצורה נחושה ויעילה נגד פגיעות העלולות להביא את האדם למצב של סכנת חיים ממשית עקב דיכאון או אובדנות.

אנו נקראים להיות ערניים אך לא חרדתים, מתוך אמון בסיסי בבני אדם שנבראו בצלם אלוקים והם ביסודם בעלי מוסר פנימי החפץ בעשיית טוב.

| אירוע מוגנות בקהילה

קהילה שעוברת אירוע מוגנות, כגון מקרה שבו אדם נעצר בחשד לפגיעה מינית והדבר התפרסם ברבים, מוצאת את עצמה בתוך סערה פנימית קשה ומטלטלת. במקרים כאלו, בדרך כלל המידע הזמין לציבור אינו שלם ומדויק, מה שמוסיף לבלבול ולתחושת חוסר הוודאות. יתר על כן, כאשר מדובר בדמות מוכרת וקרובה לקהילה, ההפתעה וההלם מובילים לתגובות רגשיות קיצוניות: חלק מהאנשים מביעים כעס גדול כלפי הפוגע לכאורה וחוששים מפניו, בעוד שאחרים מתקשים להאמין שאדם שהם מכירים ומעריכים מסוגל לבצע מעשים חמורים כאלה, ולכן מתייצבים להגנתו מתוך אמונה בחפותו. נוסף על כך, נוצר מתח בין משפחות הנפגעים, שלרוב משוכנעות באשמת האדם החשוד ומצפות לצדק מידי, לבין משפחת החשוד עצמו, אשר באופן טבעי דוחה את ההאשמות או מרגישה פגועה מכך שהזעם הציבורי מופנה גם כלפיה שלא בצדק. לעיתים קרובות החקירה המשטרתית אורכת זמן רב, וגם לאחר הכרעת הדין לא תמיד נוצרת הסכמה ציבורית מלאה לגבי התוצאות. חלק מהקהילה מקבל את ההחלטה וחלק אחר ממשיך להתנגד לה. במקרים מסוימים המשטרה כלל אינה מעורבת, והאירוע נשאר מעורפל ולא ברור, מה שמוסיף לתחושות המתח לחוסר האמון בתוך הקהילה.

כדי להתמודד עם מצבים מורכבים אלו בצורה אחראית ומסודרת, מומלץ מאוד להקים מראש 'ועדת מוגנות' שתזכה להכרה ציבורית רשמית מטעם מנהיגי הקהילה. ועדה זו צריכה לקבל הכשרה מקצועית מתאימה ולהיערך

מראש להתמודדות נכונה עם אירועים כאלה – קביעת סדר פעולות ברור, חלוקת תפקידים מוגדרת והעברת מידע מדויק לציבור[4].

מטרתה המרכזית של ועדת המוגנות היא לנהל את המשבר הקהילתי מתוך אחריות ציבורית ולהבהיר כי בקהילה זו לא מתעלמים ולא מטאטאים מתחת לשטיח אירועים חמורים; כאשר עולים חשדות, הם נבדקים ביסודיות על ידי הגורמים המוסמכים, ללא הנחות מוקדמות לגבי זהות החשוד או מעמדו. יתרונה המשמעותי של ועדת המוגנות טמון ביכולתה לפעול בשיתוף פעולה הדוק עם גורמים רלוונטיים ברמת הקהילה, רב הקהילה, שירותי הרווחה, מחלקת הנוער, ואם נדרש – גם עם גורמי האכיפה, מה שמאפשר מתן מענה מקיף, מאוזן ואפקטיבי לכל משבר שעולה.

עם זאת, הוועדה מחויבת לנקוט משנה זהירות נוכח הסכנה של תלונות שווא, העלולות להסב נזק בלתי הפיך לשמו הטוב של החשוד. על כן, עליה לנהוג על פי הנחיית התורה: "**שָׁמֹעַ בֵּין אֲחִיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק**" (דברים א, טז) ולהקפיד לשמוע את שני הצדדים, ובכל מקרה להימנע מנקיטת עמדה בטרם התבררו העובדות לַאשורן[5]. הקפדה על העברת מידע מדויק לציבור, היא אבן יסוד ברכישת האמון הנדרש לניהול משבר קהילתי. על ההודעה להיות מנוסחת היטב אחרי התייעצות בין כלל חברי הועדה,

---

4. עיין במאמר 'טיפול בבעיות רגישות בקהילה', הרב עזריאל אריאל, מטעם ארגון 'מהות' – https://azrielariel.co.il/about-2/

5. ועדת מוגנות אינה גוף שיפוטי אך עליה להקפיד על הנחיית התורה לשמוע את שני הצדדים כיוון שכל גוף ציבורי אמור לעשות כן. וכן מצאנו שבעל ערוך השולחן (חושן משפט ט, א) הרחיב את איסור השוחד ואמר שהוא אינו חל רק על דיינים אלא על כל בעלי תפקידים ציבוריים: "ולאו דווקא דיין אסור בקבלת שוחד, אלא אפילו כל הממונים וכל העוסקים בצרכי ציבור, אף שאין דיניהם דין תורה, ואסורים להטות העניין בשביל אהבה או שנאה וכל שכן על ידי לקיחת שוחד". ובשו"ת חת"ס חושן משפט (קס) דן החתם סופר במקרה של קהל שבחר רב, והתברר שחלק מהבוחרים קיבלו שוחד. הוא קובע שהמינוי בטל מעיקרו, "טובי הקהל הממונים לעסוק בצרכי רבים, הרי הם כדיינים". וכך כתב הרמ"א (חושן משפט לז, כב): "טובי הקהל הממונים לעסוק בצרכי רבים, הרי הם כדיינים, ואסור להושיב ביניהם מי שפסול לדין משום רשעה".

לדוגמה: "פלוני נחקר במשטרה בחשד לפגיעה בנערה מהקהילה וכרגע הוא נתון במעצר, אנו בקשר עם המתלוננת. כאשר יתקבל מידע נוסף, נעדכן את הציבור בהתאם".

בהתמודדות עם אתגר מורכב זה, יש חשיבות מכרעת להתייעצות עם סמכות רבנית מקובלת ובעלת ניסיון בתחום זה אשר תנחה את הוועדה כיצד לפעול בהתאם לכללי ההלכה בנוגע לאיסורי לשון הרע, רכילות והוצאת שם רע, תוך איזון עדין בין החובה להגן על הציבור מפני סכנה לבין הזהירות הנדרשת בשמירה על כבודו של אדם שטרם הוכחה אשמתו.

בית דין למוגנות – מענה הלכתי לפגיעות

המקום הטבעי שאליו יש לפנות לטיפול בפגיעה מינית הוא – רשויות החוק – הגשת תלונה רשמית במשטרה. בדרך זו, הפוגע יעמוד לדין ויקבל את העונש הראוי לו על פי החוק[6]. עם זאת, המציאות מלמדת אותנו כי לא כל מי שנפגע מסוגל להתמודד עם ההליך הפלילי, שהוא מורכב, ארוך וקשה מאוד מבחינה נפשית.

בנוסף, ישנו סיכוי גדול יותר לשיתוף פעולה של הפוגע עם בית דין, ופעמים שתהליך של תיקון ותשובה באמצעות בית הדין יגדיל את לקיחת האחריות של הפוגע[7]. יתר על כן, קיימים מקרים רבים שבהם ההתנהגות הפוגענית אינה מוגדרת כלל כעבירה פלילית לפי החוק האזרחי, אך מבחינה תורנית ומוסרית מדובר במעשים חמורים ואסורים לחלוטין.

דוגמאות למקרים כאלה הן רבות ומגוונות: למשל, מורה בתיכון הנוהג/ת לחבק תלמידים או תלמידות באופן מוגזם וממושך הגורם להם מבוכה קשה ותחושת אי־נעימות מתמשכת וכן יועץ או רב הנכנס לפירוט יתר בנושאים אינטימיים ושואל שאלות בלתי ראויות. התנהגות זו משקפת ניצול של יחסי אמון ושל מעמד סמכותי, בדומה למקרים שדווחו בהקשר

---

6. ואף שהענישה אינה לפי דין תורה, עם כל זאת יש למשפט הפלילי תוקף הלכתי משום שזו הדרך היחידה כיום להתמודד עם הפשיעה. עיין במאמרי 'המשפט הפלילי במדינת ישראל', תחומין לז.
7. יש להעיר כי כאשר ישנה פנייה לבית הדין הכוללת היבט פלילי, ישנה מניעה חוקית לקיים הליך שיפוטי.

של מטפלים שחצו גבולות מקצועיים. דוגמה חמורה אף יותר היא אדם המנצל מצוקה נפשית או כלכלית של נשים נשואות, מחזר אחריהן בצורה מניפולטיבית ופוגענית, ובכך גורם לפירוק משפחות ולנזק נפשי חמור לנשים ולבני משפחתן. בכל המקרים הללו, המערכת החוקית והציבורית מתקשה לספק מענה הולם. למרות קיומם של מנגנוני הגנה ודיווח, רבים מהמקרים אינם מטופלים כראוי. כך, הפוגעים ממשיכים במעשיהם והציבור משלם מחיר כבד בדמות פגיעות מתמשכות, טראומה נפשית ופירוק מסגרות משפחתיות.

כדי לתת מענה למצבים אלו הוקם 'פורום תקנה' – גוף מקצועי הכולל אנשי טיפול ורבנים שמטרתו לטפל בפגיעות מיניות בעיקר במוסדות חינוך והוא קיבל הכרה מרשתות החינוך של הציונות הדתית. זוהי בשורה חשובה, פורצת דרך ומבורכת מאוד. עם זאת, חשוב לדעת כי רוב הפגיעות נעשות במרחב הביתי על ידי אנשים מוכרים ולאו דווקא במוסדות חינוך. ועל כן ישנו צורך במסגרת משלימה.

המסגרת המתאימה לכך – בית דין רבני המתמקצע בנושא זה, אשר יזכה לאמון הציבור, וככל שתהיה תמיכה קהילתית בבית דין הרי שסמכויותיו יהיו רחבות יותר, כולל יכולת חריגה מכללי הדין הרגילים, בהתאמה לצורך השעה[8].

בבית דין יכהנו שלושה דיינים אשר עברו הכשרה מקצועית בנושא המוגנות, בעלי ידע הלכתי נרחב בכל הקשור לסדרי דין ולחקירת עדים. הדיינים ידונו על פי דרכה של תורה בלא מורא וכפי שנאמר בפסוק

8. ועדת מוגנות קהילתית, אינה יכולה להיחשב לבית דין אלא אם כן מדובר באנשים הכשרים לדון. כך כתב בשו"ת מהרי"ק (קפ"ח): "וגם אם יאמר האומר דבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה הלא כתב רב אלפס דדוקא גדול הדור כמו ר"נ דהוה חתניה דבי נשיאה או טובי העיר שהמחוהו רבים עליהם... ולפי הנשמע כי אותם שהבדילוהו לא נתמנו דיינים דפשיטא דלכל הפחות בעינן שיהיו ממונים לדיינים כבית דין של ג' הדיוטות וזה פשוט".

"לא תגורו מפני איש" כמו כן יינקטו במשנה זהירות ובחינת כל מקרה לעומקו[9].

במידה והפוגע ישתף פעולה בית הדין ידרוש ממנו לעבור מבחן מסוכנות ובהתאם לכך יטיל עליו מגבלות הנדרשות למנוע פגיעה עתידית. בנוסף, יתחייב לטיפול מקצועי לאורך זמן, עם מעקב שאכן הדבר נעשה. פעמים שהנפגעים יתבעו פיצוי כספי על הוצאות הטיפול שלהם ועל חוסר התפקוד שנגרם להם ובית הדין יפסוק סכום פיצוי בהתאם לשיקול דעתו[10]. במקרים חריגים כאשר התבררה הפגיעה בפני הדיינים והפוגע לא מוכן לשתף פעולה עם המגבלות שהוטלו עליו, הרי שבית הדין יזהיר את הציבור מפני הפוגע[11].

חשוב להדגיש כי בית הדין אינו בא להחליף את רשויות החוק והמשטרה, אלא לתת מענה חיוני והכרחי למקרים שבהם החוק אינו נותן מענה, כגון שעברה תקופת ההתיישנות, או שמדובר על נורמות פסולות מבחינה דתית אשר אין להם מענה חוקי. בדומה לוועדות אתיקה במוסדות מקצועיים שונים המטפלות בהתנהגויות פסולות שאינן מוגדרות כעבירות פליליות אך הן פסולות מבחינה מוסרית ומקצועית – כך גם בעולם התורני והקהילתי, ראוי ונכון להקים בתי דין קהילתיים שיספקו פתרונות

---

9. מומלץ מאוד שרב ישוב לא יטפל בסוגיה זו בעצמו אלא בפורום רחב יותר הכולל אנשי ציבור או ועדת מוגנות.
10. כאשר מדובר על תביעה ממונית הרי שבית הדין יונק את כוחו מכוח חוק הבוררות ועל כן מחתימים את הצדדים על שטר בוררות. סכום הפיצוי ייקבע לפי המקובל ובהתחשבות עם החוק למניעת פגיעה מינית.
11. על פי הלכות לשון הרע מותר לפרסם פוגע אשר מהווה איום על הציבור ובתנאי שזו האפשרות היחידה למנוע פגיעה. כך פסק רבנו יונה בשערי תשובה (שער ג', אות רכ"א): "אם האיש אשר הוא בעל לשון הרע, וידוע כי לא יקבל תוכחה, ואם הוכיח אדם אותו על פניו, והוא מחזיק בדרכו הרעה, מותר לספר בגנותו ולגלות על חטאיו ולהכלימו". על פי חוק לשון הרע מותר לפרסם בציבור מידע אמיתי, ואם תהיה תביעה בבית משפט יטען המפרסם 'אמת דברתי'.

הלכתיים מעשיים למקרים גבוליים אשר אין בהם עברה חוקית או לא מטופלים כראוי[12].

מומלץ שלצד בית הדין יהיה מערך עצמאי של אנשי מקצוע מתחום הטיפול אשר יקבלו את הפניה הראשונית וידעו לעשות זאת עם רגישות ואמפתיה כדי שהחוויה הראשונית של הפונים תהיה טובה ולא של חשדנות ודחיה. במערך זה כדאי שיהיו גם רבנים בעלי ניסיון וידע בתחום זה, אשר יסייעו לנפגעים להתמודד עם רגשות אשמה בתחום הדתי. פעמים שהנפגעים כועסים על עצמם עקב תחושות מוטעות – כאילו הם בעצמם הסכימו או גרמו לפגיעה, וכנגד זה יעמידו הרבנים את עמדת ההלכה שבמקרה של פגיעה האחריות היחידה היא של הפוגע. כמו כן הרבנים ישקפו לנפגע עד כמה בורא עולם מעריך את ההתמודדות שלו ויחזקו אותו.

12. כתב הרב משה פינשטיין (שו"ת אגרות משה יורה דעה ג פא) כי במקרים אלו ישנה סמכות גדולה יותר לפוסק המקומי המכיר לעומק את המקום ומנהגיו: "אין בידנו מרחוק המקום להורות בדבר הזה החמור מאד כדיני נפשות, ורק מרא דאתרא יודע להחליט בזה הוראתו, וגם המרא דאתרא שיודע מצב המקום והוא ראוי להורות בזה מצד גדלותו בתורה וגדלותו ביראת ה' טהורה".

| סיכום – "והעיקר לא לפחד כלל"

הנושא של מוגנות הוא, אכן, יסוד משמעותי בחינוך ובחיי הקהילה, ועיסוק מושכל בו במועד ובמקום המתאים עשוי למנוע נזקים חמורים ומכאיבים. אולם, עלינו להישמר מלהיגרר לתפיסת עולם שלילית המציירת את המציאות כמסוכנת ומאיימת, אשר עיקר עניינה הוא המתח המיני, וממילא הדרך היחידה להתמודד עם הסכנה הגדולה הזו היא באמצעות חשדנות וחרדה תמידיים. גישה כזו מנוגדת לחלוטין לדרכה של תורה, שהרי אנו מאמינים כי מקור כל המציאות הוא הקב"ה, אשר ברא את העולם מתוך רצון להיטיב עם ברואיו, ולכן יצר מציאות עשירה ומופלאה המלאה בטוב ובחסד. כפי שהדגיש הרמח"ל בהקדמתו לספרו "דרך ה" ש"מדרך הטוב להיטיב", ועל כן אנו משבחים בתפילתנו שלוש פעמים בכל יום "על ניסיך ונפלאותיך שבכל עת, ערב ובוקר וצהרים"[13].

אמונתנו השלמה בקב"ה מחייבת אותנו לתת אמון גם בעולמו ובברואיו, ולהתייחס לנושא המוגנות בפרופורציה נכונה – זהירות המשתלבת בכלל הערכים הרוחניים והחסד אשר אליהם אנו שייכים, חיים טובים וזורמים אשר אינם מוכתבים על־ידי חשד ופחד תמידיים[14]. להעלות את המודעות

13. ועל זה דוד המלך חיבר את מזמור "ברכי נפשי" בתהילים כביטוי להתפעלותו העמוקה מן הבריאה היפה ומופלאה והמדויקת שיצר בורא עולם.
14. הניסיון המעשי מלמד שדווקא הורים השומרים את ילדיהם בצורה אדוקה ומרחיקים את ילדיהם מפעילות חברתית נורמטיבית ומונעים מהם מגע תמים עם בני גילם, עלולים באופן פרדוקסלי לסכן אותם ולהגדיל את הסיכוי לפגיעה. החסך הרגשי בקשר אנושי חם ובמגע בריא עלול לדחוף את הילדים לפתח קשרים בכל מחיר, ודווקא הם ייפלו בידי פוגעים מנוסים אשר יודעים לנצל מצוקה זו.

לנושא המוגנות באופן מעמיק ומושכל, אך במקביל להמשיך ולחיות חיים מלאי שמחה ואמון באנשים ובעולם. שילוב נכון של זהירות עם גישה בריאה ואופטימית יבטיח חיי קהילה ומשפחה מלאי ביטחון, חום ואהבה, ללא פחד וחשש מיותר.